

Рецензия
на дисертационния труд на Самуил Стойков Шивачев, редовен докторант към катедра
Нова
и съвременна обща история към
Историческия факултет на Софийския Университет “Св. Климент Охридски” на тема -
„Съветско-германските отношения (1918-1939 г.)“
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по научно направление 2.2. История и археология

Самуил Стойков Шивачев завършва бакалавърска степен по история в Пловдивския Университет “Паисий Хилендарски” през 2009г. Две години по-късно завършва и магистърска степен по “Дипломатия и международни отношения” отново в пловдивския университет. През 2016 г. Постъпва в докторската програма на катедрата по Нова и съвременна история на Софийския Университет “Св. Климент Охридски”. Има участия в много проекти, а от Юни 2016 г. – юни 2018 г. е член на експертна група по акредитация на професионално направление 2.2. История и археология, към Национална агенция по оценка и акредитация.

Свободното владение на руски, английски и немски език му дава възможност да работи пряко с основните документи и извори, които са нужни за разработката на темата на дисертацията. Работата на докторанта Самуил Шивачев засяга една изключително важна тема – съветско-германските отношения преди Втората световна война. Тя е богато разработвана както в съветската, руската и германската историографии, така и от много учени, които не изглеждат пряко свързани с проблематиката. Причината за това е значимостта на тези контакти за междувоенния свят и факта, че те подготвят началото на най-големия конфликт в историята на човечеството.

Тук стигаме до първият сериозен въпрос свързан с разработката на Шивачев. Формулираното заглавие е изключително широко, а в текста се обръща внимание на политическите, икономическите и военните контакти. Напълно незасегнати са културните връзки, въпреки че такива съществуват много отчетливо – например съдбата на Василий Кандински, който е един от създателите на руския и съветски авангардизъм и на школата Баухаус в Германия. Друг аспект, който остава леко в страни от фокуса на дисертацията е революционното проникване и сътрудничество, както и активната работа на Коминтерна в Берлин.

Трудът на Самуил Шивачев следва традиционна структура като е оформен в увод, три глави, заключение, приложения и библиография, разположени общо на 345 страници.

Основата за изследването е впечатляваща. В библиографията са включени пет големи архива, Държавния архив на Руската федерация, Архива за външна политика на Руската федерация, Архива на министерството на отбраната на Русия, Централния държавен архив на Република България, Държавния архив на Германия и документи от Архива на външните работи на Полша. Изключително богато е представен българския периодичен печат за разглеждания период. Включени са и четири основни съветски весника, както и пет германски. Освен това за разработката са използвани 73 документални сборника. Направен е и богат подбор на мемоарни изследвания, които представят различните гледни точки на дейци на съветската, германската и британската политика от периода. Включени са и 215 изследвания свързани с история, политика, психология и философия. Огромен проблем е фактът, че без голямо задълбочаване успях да открия следните заглавия, които присъстват в библиографията, но не са представени другаде в справочния апарат на изследването:

Бойцов, В. Секретные лаборатории рейхсвера в России; В: Армия, кн. 2, 3 / 4, 6, Москва, 1990
Мигун, Д. А. Гражданская война в Испании 1936-1939 гг. и ее влияние на советско-германских отношения; В: Вестник Полесского государственного университета. Серия

общественных и гуманитарных наук, Пинск, 2011, с. 27-33.

О'Коннор, Т. Э. Георгий Чичерин и советская внешняя политика (1918- 1930), Москва, 1991

Ульдрикс, Т. Дж. Политика безопасности СССР в 1930-е годы; В: Советская внешняя политика в ретроспективе 1917- 1991, Москва, 1993

Фараго, Л. Играта на лисиците, София, 1983

Barth, Ch. T. Goebbels und Juden, München, 2003

Slutsch, Sergej. Die Motive für die Einladung Molotovs nach Berlin, München, 2008

Snyder, Timothy. Der Holocaust. Die angeblendete Realität; In: Eurozine, Berlin, 2010

Schramm, Percy E. Kriehstagebuch der OKW, Augsburg, 2005

Überschär, Gerd G., Wolfram Wette. Der deutsche Überfall auf die Sowjetunion- „Unternehmen Barbarossa“, Berlin, 1986

За съжаление това поставя под въпрос обема на обработената научна информация и до известна степен и изводите, които се правят.

Уводът на дисертацията не отговаря на един от основните въпроси, които се появяват при първоначалния ѝ прочит – избора на хронологически обхват на темата. С оглед на огромното количество литература и проблеми, както споменава самия докторант на с. 10 би било логично специалистът да се стреми към ограничаването на обхвата ѝ и фокусирането върху една определена тема. Според мен логичния завършек на подобно изследване би трябвало да бъде 22 юни 1941 г., началото на Германското нападение над СССР. По този начин биха били напълно проследени процесите в двустранните отношения. Освен това в периода от 1939 до 1941 г. Се добавят много допълнителни щрихи, за да се разбере правилно характера на пакта Рибентроп – Молотов. Затварянето на изследването във времето до подписването на договора го лишава от логичния му завършек. Друг ключов проблем е защо темата не е ограничена например само в периода на Ваймарската република или в двустранните отношения между СССР и Третия Райх - напълно достатъчни по обем и количество на извори и изследвания въпроси.

В тази част са поставени и основите въпроси, на които търси отговор работата. Самуил Шивачев ги определя по следния начин - 1) докъде се е простирало сътрудничеството между Германия и СССР;

2) кои са предпоставките за двустранното сътрудничество;

3) къде се припокриват политическите интереси с икономическите и къде се разминават;

4) какви са целите на двете държави в тяхното военно сътрудничество;

5) какви са причините близките им взаимоотношения да се прекратят в началото на 30-те и да се подновят в края им.

В увода е направен изключително полезен историографски анализ, който се спира на основните направления, в които върви повествованието. Тук са очертани и най-важните изследвания върху, които стъпва изследването. Представена е и сравнително подробна периодизация. Авторът разделя изследваният отрязък от време на три основни периода. Първият е от 1918 до 1922 г. като основни времеви маркери са Брест-Литовския мирен договор и Рапалския договор. Разработването на този етап е с най-голяма приносна стойност за историографията у нас.

Вторият период е от 1922 до 1932 г., виж. стр. 7. Тук авторът е начертал и няколко подпериода. Той ги определя като четири. Основният признак, по който е правено разделението е хронологичния, но изведнъж при четвъртия период се наблюдава намесването и на други принципи. Според Шивачев третия подпериод обхваща времето на “Голямата депресия” 1929-1933 г. Виж. Стр. 7. Както вероятно забелязвате този подпериод излиза от рамките на предишната периодизация. Четвъртият подпериод обаче е обозначен като засилени военни отношения 1925 -1932 г. неясно защо е поставен отделно. Тук вероятно става дума за структура на дипломната работа, а не на периодизацията на взаимоотношенията, но на този въпрос може да отговори само докторантът.

Все пак уводът създава ясна представа за повествованието, което предстои и очертава основните направления на изследването.

Главите следват вече указаната периодизация.

Първата глава е разработена на 44 страници и представя началния етап на контакти между съветското и германското парвителиство в периода от 1918 до 1922 г. Главата е разделена на две подчасти, които също съвпадат с вече определената периодизация.

Не е ясно, защо за начало на изследването е поставен Брест-Литовския мир от 1918 г., а не създаването на Съветската държава през 1917 г. Както е известно контакти между болшевиките и германските военни и правителиство има още от пролетта на 1917 г. В тази светлина би трябвало да се разглежда и самото подписване на договора. В своеобразно въведение в главата докторантът е посочил някои от тези проблеми, но те са засегнати схематично. В това въведение е представено накратко и създаването на Комунистическия интернационал, което се състои през март 1919 г. Във връзка с тези събития на стр. 22 е заявено - "Организацията е тясно свързана със Съветска Русия и с руската компартия и няма самостоятелност в действията си". Твърдение, което за времето до 1928 г. Е напълно невярно. Още повече, че водещ елемент при създаването на Коминтерна са германските леви, които имат решаващо значение за политиката му. В самото повествование посветено на преговорите за договора от Брест – Литовск се очертават интересни подробности свързани и с преговори водени в Петроград. Очертани са доста схематично споровете в болшевишката партия относно подписването на мира. Самуил Шивачев очертава трите оформили се позиции, но не изяснява, която от тях взема надмощие в поредицата от гласувания от декември 1917 до февруари 1918 г. Този наглед маловажен факт показва, че повечето от ръководителите на болшевиките поддържат идеята за революционна война срещу Германия в този момент, а само Ленин е за незабавно подписване на мира. От разказа на с. 26 не става ясно по какъв начин ръководителя на партията успява да убеди своите противници да приемат гледната му точка. Всички тези въпроси са изключително детайлно представени в мемоарите на Лев Троцки, които са публикувани на български през 1995 г.

Най-интересната част то дисертацията обхваща периода от 1918 до 1922 г. Тук докторантът въвежда в обръщение малко известни факти за съветско-германските преговори и военно сътрудничество в рамките на гражданската война в Русия стр. 37-38. Много ценни са и сведенията дадени за икономическото сътрудничество на двете страни в този период с. 31-32.

Доста подробно са представени събитията около подписването на Версайския мирен договор като благодарение на това се създава нужната връзка с общия политически фон на периода.

Втората част на първата глава се занимава с пътя към конференцията в Генуа. Тук отново са представени изключително интересни факти за опитите за икономическо сътрудничество още през януари 1922 г. Основен проблем за цялата глава остава слабото разработване на темата за политката на Коминтерна и неговото място в двустранните отношения. Тя е съвсем бегло застъпена в 10 изречения на стр. 48 и 49., а е от изключителна важност както за отношението на социалдемократите в Германия към Съветска Русия, така и за неофициалната политика провеждана от комунистите към Берлин. За съжаление лошо впечатление прави неточния научен апарат.

Втората глава е разработена на 147 страници, което я прави най-голямата в цялата разработка. Тук авторът е избрал да я раздели на общо 12 подчасти, което безспорно допринася за по-голямата яснота на разглежданата проблематика.

Изключително детайлно е разработено подписването на самия договор в Рапало, както и провеждането на цялата конференция в Генуа през 1922 г. Важна е представената на стр. 98 подробност, че с допълнителни споразумения се пазпространява действието на договора и върху другите съветски републики освен руската. В тази връзка е странно, че никъде в повествованието не се споменава за промяната на статута на тези републики създаването на СССР през декември 1922 г. както не е засегнат и въпроса как това се отразява на вече изградените съветско-германски договорености.

Специален интерес за мен представляваше частта посветена на майския инцидент, през 1924 г. На първо място нахлуването на полиция в съветското търговско представителство е сценарий, който по-късно се повтаря във Великобритания, Аржентина и Уругвай. В тази връзка са важни изводите, които могат да бъдат направени от кризата, която се получава между съветското външно министерство и ръководството на Коминтерна, който използва част от персонала на мисията за своите цели. Според Шивачев - "Майските събития предизвикват конфликт между Коминтерна и НКВД. Опитите на Чичерин да представи Коминтерна като структура, отделна от съветската външна политика, се оказват неуспешни.", с. 116. В по-нататъшното повествование става ясно, че докторантът вижда Коминтерна и НКВД като взаимно свързани организации, каквито те не са към този момент.

Много важна част от втората глава е последния подраздел, който е посветен на военното сътрудничество. Той показва дълбочината на взаимодействието осъществявано в този момент от двете страни. Дадени са подробни сведения за количеството на средствата, които се използват и от двете страни както и за основните военни училища, създадени на съветска територия с.200-203. Добре е представено и участието на Михаил Тухачевски в процесите на сътрудничество, като тази тема би могла да се свърже с чистките срещу ръководството на червената армия в края на 30-те години. Както бе споменато по-горе тази глава се явява същината на изследването и е изключително подробно разработена независимо от забелижките, които посочвам.

Третата глава е свързана с един от най-изследваните периоди на съветско-германските отношения. Времето на установяването на тоталитарните системи в двете държави и пътя от противопоставяне към съюз, който те извървяват от 1932 до 1939 г. Наличието на огромно количество документи и литература правят изследването на тези проблеми от една страна лесно, но в същото време са предпоставка за пренасищане с информация. Главата е по-малка по обем от предходната, въпреки че разглежда горе-долу сходен времеви отрязък. Тя е разделена на шест подчасти, които са изцяло подчинени на събития свързани с германската политика. Това е и основната призма през, която са разглеждани събитията. Много ясно личи този подход в част 3.3 където основната тежест за определяне на периода е поставена върху изготвянето на протокола "Хосбах" стр. 259-261. Документът е разгледан в сериозни подробности. В цялата глава отново е слабо застъпена проблематиката свързана с комунистическия интернационал. Не е обърнато внимание на промяната в статута му в съветската външнополитическа доктрина след Седмия конгрес и факта, че организацията вече е пряк проводник на идеите на Москва. Не случайно подчертавам този проблем, защото той е пряко свързан с въпроса за Испанската гражданска война, който според мен е представен само в плоскостта на дипломатията като почти не се споменава и военния фактор. Изпробването на въоръжение от двете страни е от огромна важност за военните им доктрини. Това е първият открит конфликт, в който съветски и германски войници се сблъскват пряко преди началото на плана Барбароса.

Слабо са разработени процесите в съветската външна политика от периода. Например за смяната на външния министър Максим Литвинов с Вячеслав Молотов няма никакво позадълбочено обяснение освен цитат по Л. Берия стр. 290. Друг сериозен фактор за съветската дипломатия като големите чистки също са подминати без да се упомене влиянието им върху дейността на НКВД, Комунистическия интернационал и външното разузнаване. Да не споменаваме армията, която е практически обезглавена.

Въпреки тези критики третата глава очертава основните проблеми на връзките между СССР и Германия през периода.

Дисертационния труд показва уменията на докторанта да прави исторически анализ и да борава с изворов материал. Въпросът за германската помощ за Червената армия в рамките на гражданската война е неразработван в българската историография. Въвеждането в употреба на български документи по темата е допълнителен принос като доказва значението на външния поглед при изследването на проблематика свързана със съвременната история. Смятам, че постигнатото от докторанта като научен резултат има приносно значение за

нашата историография. Допълнителните публикации, които Шивачев е представил към основния текст допълнително доказват уменията му да развива и доказва своите тези и да работи като историк.

Поради всички причини изброени по-горе предлагам при добра защита, на докторанта Самуил Шивачев, да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 2.2. История и археология.

01. 05. 2019 г.

доц. д-р Александър Сивилов